

УДК 94 (477) «1917/1918»

**М. О. Манько**

*Комунальний заклад «Навчально-виховний комплекс «Криворізька спеціалізована школа І–ІІІ ступенів із поглибленим вивченням іноземних мов – дошкільний навчальний заклад», Кривий Ріг, Україна*

### **ПРОПАГАНДИСТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІНСТРУКТОРІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ НА КАТЕРИНОСЛАВЩИНІ**

У статті автор робить спробу висвітлити основні напрямки організаційної функції української еліти періоду національно-визвольних змагань 1917–1918 рр. Характеризує здобутки та прорахунки українського проводу щодо реалізації одного із напрямів організаційної діяльності – оформлення агітаційного бюро.

*Ключові слова:* національна еліта, організаційна функція національної еліти, інтелігенція.

**М. А. Манько**

*Комунальное учреждение «Учебно-воспитательный комплекс «Криворожская специализированная школа I–III ступеней с углубленным изучением иностранных языков – дошкольное учебное заведение», Кривой Рог, Украина*

### **ПРОПАГАНДИСТСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ИНСТРУКТОРОВ ЦЕНТРАЛЬНОЙ РАДЫ НА ЕКАТЕРИНОСЛАВЩИНЕ**

В статье автор делает попытку раскрыть основные направления организаторской функции украинской элиты у период национально-освободительной борьбы 1917–1918 гг. Характеризует достижения и просчеты украинской элиты в реализации одного из направлений организационной деятельности – создание финансовой системы Украины.

*Ключевые слова:* национальная элита, организационная функция национальной элиты, интеллигенция.

**М. А. Man'ko**

*Communal institution «Educational and educational complex «Kryvy Rih Specialized School I–III stages with in-depth study of foreign languages – pre-school educational institution», Kryvy Rih, Ukraine*

### **PROPAGANDIST ACTIVITY OF THE CENTRAL RADAS INSTRUCTIONS IN KATERYNOSLAV REGION**

During the creation of the national state, one of the most important things in Ukraine is still remains the overestimation of all overestimation of

its own past history, studding of the ways of forming of the national elite in different periods of the Ukrainian history. The investigations that today are devoted to the national liberation struggl of Ukrainian people (March 1917 – April 1918) presents the events in Ukraine. The question about the formation and functioning of the national elite in context of fundamental changes in the Ukrainian society. The main component in the estimation of the political situation is the analysis of competence of the state employees. In this article it was made an attempt to analyse with the help of common concrete historical methods and in the light elitaristic theories of cultural scientific potential of the Ukrainian national elite together with the state building and to stress the common tendencies of the formation of the national elite during the national liberation struggle.

*Key words:* national elite, organizational function of the national elite, intelligentsia.

Історія суспільства твориться не сама собою – її творить народ, а доленосні рішення ухвалюють «обрані» – представники еліти. Еліта завжди була квінтесенцією народного досвіду, традицій, то ж не дивно, що розбурхане революційними подіями українство поставило на чолі національного проводу свідому інтелігенцію.

Історія Української революції і через сто років залишається однією із дискусійних та досліджуваних тем сучасної історіографії. Подібний науковий інтерес викликаний не тільки важливим значенням цього етапу державотворчих трансформацій для української держави, а й неоднозначністю історичних подій та політичних лідерів, що опинилися в цей період біля державного керма.

Історіографічна база розробок з історії 1917–1918-х рр. солідна. Доктор історичних наук В. Верстюк стверджує, що за роки незалежності України історикам вдалося вибудувати оригінальну концепцію революційних подій, звільнити її від нашарувань та міфологем створених радянською історичною наукою [2, с. 10]. Фундаментальні напрацювання з даної проблематики містяться у дослідженнях ряду українських істориків: В. Верстюка [2], В. Солдатенка, О. Реєнта, Т. Осташко, Р. Пирога, Я. Грицака [7]. Попри це, історія Української революції містить чимало «білих плям». Одним із малодосліджених питань залишається діяльність інструкторів Центральної Ради у регіональному вимірі. Сьогодні історична наука частково повертає несправедливо забуті імена, виключені з історичного процесу радянською ідеологією, але цей процес триває повільно.

Жодна політична влада не може функціонувати ізольовано від народу. Комунікативні зв'язки та політична пропаганда є одним із важливих аспектів діяльності національних еліт. Під поняттям «пропаганда» розумітимемо форму комунікації, спрямовану на поширення фактів, аргументів, чуток та інших відомостей для впливу на

суспільну думку на користь певної спільної справи чи громадської позиції [1, с. 50].

Дослідження із зазначеної проблематики проводили Г. Алмонд, Дж. Коулмен, А. Мурадян, В. Іванов, М. Назаров, Д. Ольшанський, Р. Шварценберг. Взаємовпливи політичного режиму і особи досліджували такі відомі вчені, як Т. Адорно, Е. Канетті, Е. Фромм, М. Хорхаймер та ін. А. Авторханов акцентував увагу на своєрідних рисах становлення тоталітарної системи та пропагандистських засобах її утвердження. Колективна монографія В. Андрущенка, Л. Губерського, М. Михальченка висвітлює методологічно-світоглядні підходи до проблем політичної культури, пропаганди та особистості [5]. Розвиток політичної пропаганди простежено у монографії М. Скуленко. Це одна з перших спроб у вітчизняній науці аналізу феномену політичної пропаганди, визначення етапів розвитку та її характерних рис [5].

Початок Української революції в березні 1917 р. та створення Української Центральної Ради спричинили активні мобілізаційні процеси у культурно-освітній сфері суспільного життя та зумовили високий рівень залучення суспільства у політичний процес. Основним політичним засобом у боротьбі за владу та підтримку населення в умовах невизначеності адміністративно-правового механізму стала інформаційна пропаганда.

Ефективність державної діяльності перебувала в тісному зв'язку з інформаційною діяльністю політичних суб'єктів, що поєднувала в комунікаційному процесі центр і периферію, поміщаючи в інформаційний простір проекти суспільного розвитку, які відповідали настроям та прагненням населення українських територій [4, с. 85]. Органи, що займалися інформаційною пропагандою, інформаційні бюро, преса, книжкові видавництва в мирний період революційного процесу, справляли критичний вплив на суспільно-політичну думку, а в період воєнних дій забезпечували об'єктивне відображення їх розвитку для підтримки «патріотичного духу» та позитивного настрою в суспільстві.

Іншим аспектом визначальної ролі інформаційної складової в діяльності політичних суб'єктів, зокрема УЦР та підпорядкованих їй органів, стала протидія інформаційній пропаганді з боку головного опонента у боротьбі за національну самостійність та, в кінцевому рахунку, за незалежну й суверенну державу – російському «більшовизму». В інформаційному плані більшовики володіли потужною агітаційною та пропагандистською системою, що забезпечила їм прихід до влади та подальший політичний успіх. Суть її полягала в тотальній інформаційній, а в подальшому ментальній дезінтеграції населення окремих територій, після чого більшовицькі війська практично не зустрічали активного опору на захоплених територіях [4, с. 86].

Прийшовши до влади, лідери Центральної Ради не мали чіткого плану дій. Про це вказував писар Генерального Секретаріату П. Христюк [10]. Подібну тезу занотував й маловідомий діяч національного руху Є. Ляхович. У книзі «Форма і зміст українських визвольних змагань» він писав, що обов'язок національного проводу українська еліта «взяла на себе без виразних позитивних, поставлених на певних моральних зложеннях, ідей, не ведена спрагою створити щось величне, оригінальне питомо українське, тільки ведена негативними мотивами увільнити себе й український нарід від чужого давячого ярма... Що потім буде? Мало хто пробував відкрити це у своїй уяві, залишаючи це випадковому збігові обставин» [7, с. 7]. Організаційна робота щодо оформлення державного апарату велася мляво та була наповнена партійною боротьбою й популістськими гаслами. Показовим у цьому плані є формування агітаційного борю. Інституційне оформлення цього ключового органу відбувалося на засіданні Комітету Центральної Ради 1 травня 1917 р. Основними точками зіткнення стало питання представництва в цій інституції. В. Винниченко обстоював ідею партійного представництва. У своєму виступі наголошував на ефективності агітаційної роботи представників різних політичних сил на периферії, в залежності від їх популярності в певному регіоні [11, арк. 7].

Ще одним аргументом, на думку В. Винниченка, була обізнаність партійних функціонерів із реальним станом справ в Україні, а відтак їх робота мала бути ефективнішою від безпартійних агітаторів. Протилежну позицію посідали Ф. Крижанівський та Скрипник. Врешті-решт було прийняте рішення запропонувати партійним організаціям надіслати своїх представників. Агітаційне бюро ставало частиною агітаційної комісії [11, арк. 7 зв.].

Основна мета агітаційного бюро полягала в організації пропагандистської діяльності серед широких українських мас. Проте, якщо у наближених до Києва регіонах бюро так-сяк справлялося зі своєю роботою, то на периферії українська справа була організована не належним чином. У фондах Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України знаходимо значну кількість відомостей про неефективність роботи зазначеної інституції [12]. Зокрема, єлисаветський та сумський повітові інструктори у своїх донесеннях до Центральної Ради повідомляли, що в українських справах страшна плутанина. Подібна ситуація в Сумському повіті склалася через відсутність кваліфікованих інструкторів [12, арк. 64], а от Єлисаветський повіт страждав від агітації російських партій та неналежної організації просвітницької роботи лідерами українського руху [12, арк. 88].

Така ситуація не була винятком і в Катеринославській губернії. Російські політичні партії розгорнули тут потужну інформаційну

кампанію, натомість політичні сили, що репрезентували українство, не спромоглися організувати власного видання, тож доводилося організовувати мітинги, дебати, зустрічі. Подібна робота вимагала багато сил, часу, а головне кадрів [6, с. 25]. Тому катеринославська українська еліта постійно зверталася до УЦР з проханням надати кваліфікованих агітаторів, промовців. Подібні звернення зазвичай отримували відмову, адже і саме УЦР відчувала брак організаторів для роботи у масах [9, с. 28].

Зважаючи на блискучу освіту, здобуту в одному з провідних закладів Російської імперії, інформаційне бюро УЦР уповноважило Панаса Феденка навесні 1917 р. бути інструктором з питань політичної освіти та організатором українських національних сил у його рідному Верхньодніпровському повіті. Саме селяни цього повіту на з'їзді у серпні 1917 р. обрали його своїм представником до Центральної Ради у Києві [3, с. 50]. «Піднімати» українську справу виявилось нелегким завданням. З одного боку, давалося взнаки відсутність політичного досвіду, з іншого, – тотальне засилля російських політичних партій та ідей у краї. До того ж селяни, втомлені важкою роботою в полі, неохоче включалися в боротьбу за національну самоідентифікацію. З цього приводу в серпні 1917 р. Панас Феденко доповідав у Центр: «Зараз пробуваю в самім центрі Рудницького району басейну залізних руд. До сього часу тут не має ніякої української ні с.д. ні с.р. організації» [12, арк. 7]. Пізніше схожу тезу він занотує і в праці, присвяченій його товаришу та соратнику І. Мазепі [9, с. 21].

В мемуарній літературі знаходимо відомості про ще одного здібного інструктора від Центральної Ради – Грицька Третяка. Студенту-електротехніку спільно з українськими силами Катеринославщини вдалося залучити селянство губернії до Всеукраїнської Селянської Спілки. Завдяки діяльності агітаторів вдалося здобути впевнену перемогу на виборах до Всеросійської Установчої Ради [9, с. 28].

Постійна атака більшовицької пропаганди спонукала координаційний центр українських сил – Центральну Раду до найшвидшого інституційного оформлення агітаційного бюро. Попри те, що подібна робота породжувала цілу низку проблем, а саме: міжпартійні протиріччя, пошук кваліфікованих кадрів, все ж вона допомагала зрушити із мертвої точки стан справ на периферії. Про результативність діяльності агітаційного бюро свідчить те, що за короткий проміжок часу були створенні товариства «Просвіти», організовували проукраїнські мітинги, демонстрації, які послаблювали вплив російських агітаторів.

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що національним українським силам на Катеринославщині вдалося згуртувати навколо себе український народ. Проте центральне керівництво допустило ряд прорахунків, а саме: відсутність єдиної концепції розбудови держави,

абстрагування центру від потреб регіонів, брак кваліфікованих кадрів зробили неможливим на цьому етапі розбудову національної держави.

### Бібліографічні посилання

1. **Боднарчук О.** Відображення у дискурсах ЗМІ пропагандистських кампаній / О. Боднарчук // Грані. – 2013. – № 12. – С. 49–53.
2. **Верстюк В.** Від «великой октябрьской социалистической революции и гражданской войны на украине (1917–1920)» до «нарисів історії української революції» й далі: трансформації дослідницької парадигми / В. Верстюк // Укр. іст. журн. – 2017. – № 3. – С. 8–23.
3. **Грачевська Т.** Громадсько-політична, наукова та історико-літературна діяльність П.В. Феденка: дис. на здобуття наук. ступ. к.і.н / Т. Грачевська. – Д., 2007. – 252 с.
4. **Калакура Я.** Ментальний вимір Української революції 1917–1921 рр. / Я. Калакура // Революція, державність, нація: Україна на шляху самоствердження (1917–1921 рр.): Матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 1–2 червня 2017 р.). – К., 2017. – С. 83–101.
5. **Кравчук М.** Політична пропаганда як засіб становлення і трансформації політичних режимів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. : спец. 23.00.02 «політичні інститути та процеси» / М. Кравчук. – Л., 2006. – 21 с.
6. **Мазепа І.** Україна в огні і бурі революції / Ісаак Мазепа. – Чикаго, 1956. – 210 с.
7. **Мовчан П.** «Непідкупна правда життя» / П. Мовчан // Єфремов С. О. Початок нової доби: радівська публіцистика. – К., 2011. – 382 с.
8. **Солдатенко Ф.** Революційна доба в Україні (1917–1920 роки) : логіка пізнання, історичні епізоди, ключові постаті / Ф. Солдатенко. – К., 2012. – 521 с.
9. **Феденко П.** Ісаак Мазепа: борець за волю України / П. Феденко. – Лондон, 1954. – 228 с.
10. **Христюк П.** Замітки і матеріали до історії української революції 1917–1920 рр. / П. Христюк. – Н.-Й., 1969. – 710 с.
11. Центральний архів вищих органів влади та управління (далі – ЦДАВО). – Ф. 1115, оп.1, спр. 16.
12. ЦДАВО. – Ф. 1115, оп.1, спр. 44.

*Надійшла до редколегії 20.11.2017*